

ניסיון השפעה זרה כאתגר לחוסן הלאומי של ישראל:

ניצול הוויכוח על אודות המהפכה המשפטית להעמקת השסע הפנימי

דוד סימן-טוב | 22 ביוני, 2023 | גיליון 1741

איראן מבצעת בשנים האחרונות ניסיונות להחליש את ישראל מבפנים באמצעות הרשתות החברתיות. בשבועות האחרונים התגלו מספר רשתות שפעלו על רקע המחאה האזרחית נגד תכנית הממשלה למהפכה משפטית, תוך התחזות הן לתומכה והן למתנגדיה. פעילות זו חותרת לנצל את המחאה האזרחית נגד תכנית "הרפורמה" שמקדמת הממשלה כדי להעמיק את הקיטוב והשסעים, הקיימים בישראל ממילא. איום ההשפעה הזרה מהווה אתגר לחוסן הלאומי ונדרש לתת לו מענה. במאמר זה מוצגים ניסיונות ההשפעה החשודים כאיראניים, כפי שבאו לידי ביטוי על רקע המחאה, ועקרונות מומלצים להתמודדות עימם.

תופעת ניצול השיח החופשי בחברה דמוקרטית לשם השפעה חיצונית, באמצעות חדירה לשיח הפנימי ברשתות החברתיות, גוברת בשנים האחרונות. לראשונה נרשם איום זה ב-2016, בעת מסע הבחירות לנשיאות ארצות הברית. מדינות דמוקרטיות מתקשות להתמודד עמו משום החשש שפיקוח על השיח במדיה הדיגיטלית יגביל את חופש הביטוי. גם בישראל התופעה קיימת, אך היא אינה מוכרת עדיין כאיום משמעותי על הביטחון הלאומי.

המידע על אודות התופעה מגיע בעיקרו מהציבור, שהוא גם הנפגע העיקרי מהניסיונות להתערב ולהשפיע על השיח באופן זדוני. למשל, גופים אזרחיים כעמותת "פייק-ריפורטר" - יוזמה חברתית הנשענת על חוכמת ההמונים הפועלת לחשיפת פעילות זדונית ברשת - מעודדת את הציבור לדווח על אודות פעילות חשודה ברשת ומדווחת עליה לציבור, לתקשורת ולגופי הביטחון וקבוצת חוקרי הרשת בשם Active Info, מבצעת מחקרים ברשתות החברתיות לגבי פעילות זדונית והתערבות זרה.

בחודשים האחרונים פעלו בישראל, על רקע מהלכי הממשלה לחולל רפורמה משפטית והמחאה הציבורית הנרחבת נגדם, מספר רשתות השפעה זרה, כנראה בשליחות איראן. מוביליהן של רשתות השנאה - משני צדי הקשת הפוליטית - חותרים לפגוע בחוסן החברתי של ישראל. מהתופעה ניתן ללמוד על אודות היכרות טובה עם השסעים הפנימיים בישראל וניסיון להעמיקם. לצד השיח המסתי, מפעילי הרשתות מנסים להשפיע גם בעולם האמיתי,

למשל באמצעות החדרת כרזות, שליחת העוקבים לביצוע משימות שונות וביניהן צילום, מעקב וכריזה ממכוניות.

מטרתה של פעילות זו ברשתות החברתיות היא להעמיק את הקיטוב בחברה הישראלית. בין רשתות אלה:

"הציידים" ו"אין קול" - קבוצות אלה החלו לפעול ברבעון הראשון של 2023 בווטסאפ, בפייסבוק, בטוויטר, באינסטגרם ובטלגרם. מטרת קבוצת "הציידים" הוגדרה: "לחזק את אחדותו וחוזקו של עם ישראל" ומפעיליה ביקשו מהחברים בה לזהות מפגינים נגד הרפורמה לברר את פרטיהם האישיים, וזאת במטרה "לקדם מדינה בלי בוגדים" ו"להתעמת עם האנרכיסטים". במסגרת הפעילות בקבוצה פורסמו תמונות ופרטים אישיים של מובילי המחאה. בנוסף, מפעילי הרשת פעלו לשכנע את תומכי הרפורמה להדפיס ולהפיץ פוסטרים בהפגנות (ידוע על ארבעה מקרים לפחות, ששלט "אין קול" נתלה במרפסות ובגגות בתל-אביב ובירושלים), הם התייעצו עימם לגבי איכות הכרזות והתאמתן וניסו לאתר צלמים שידווחו מההפגנות (דפוס פעולה זה מוכר מההפגנות שנערכו מול בית ראש הממשלה בנימין נתניהו ברחוב בלפור, ירושלים, בשנים 2020 - 2021). בנוסף, מפעילי הרשת ביקשו מחברי הקבוצה למלא את פרטיהם האישיים ולסמן (באמצעות סקר ושאלונים) תחומים שבהם הם מעוניינים לסייע למאבק.

"משפט הבוגדים" - פעלה החל מיוני 2023 בטוויטר (יותר מ-2000 עוקבים) ובטלגרם (יותר מ-3000 מנויים) והתחזתה לקבוצת פעילים נגד ההפיכה המשטרית, תוך קריאה פיקטיבית לפעול נגד שוטרים. בקבוצה הופצו תמונות של אלימות שוטרים ולצידן פרטים אישיים של שוטרים כחלק מקמפיין "שיימינג", ומפעילי הרשת עודדו את חבריה להפיץ את תכניה. הרשת זוהתה כלא אותנטית, דווחה למערכת הביטחון והוסרה (מהטלגרם).

הערכה בדבר קשר בין איראן לבין בין מפעילי הרשתות "הבוגדים", "הציידים" ו"אין קול" מתבססת על טעויות רבות בעברית במסרים, שימוש בתמונות וזהויות גנובות, פעילות לא אותנטית ברשת (למשל, 40 אלף ציוצים ב-12 שעות), עדות מפורשת באינסטגרם על אודות מיקום מפעילי החשבון וכן קישור לרשתות שפעלו בעבר וזוהו כאיראניות. תגובת השב"כ, כפי שנמסרה ל**הארץ** ב-16 ביוני, איששה חשד זה ("שירות הביטחון הכללי זיהה בתקופה האחרונה ניסיונות להשפעה איראנית ברשתות החברתיות בישראל, שמטרתה ליבוי השסעים החברתיים והפוליטיים בישראל, בכל גווני הקשת הפוליטית").

קיים סיכוי שהציבור הישראלי, המודע לתופעת ניסיונות ההתערבות הזרה ברשתות החברתיות, יצליח לחשוף אותן. אולם, מניית הרשתות עולה כי נוצר עירוב בין השיח החיצוני לזה פנימי. כך למשל, השר לביטחון לאומי, איתמר בן גביר, הדגדג את הקמפיין שהופץ על ידי "משפט הבוגדים" וטען כי אנשי המחאה מנסים להלך אימים על שוטרים ולמנוע מהם לבצע את משימתם. במקביל הבהירה המשטרה כי בסבירות גבוהה, הקמפיין מבוצע על ידי מדינה זרה. למרות שהשר הודה שמדובר בהתערבות זרה, הוא לא מחק את הציוץ המקורי. בנוסף

הוזכרו הדברים על ידי רב-פקד (דימי) עמרי עדיקה בראיון לתחנת הרדיו "גלי ישראל" (11 ביוני), תוך חיבורם לפרשת "הממד החמישי" (התקשרות בין המשטרה לחברת תוכנה בשם "הממד החמישי", שנחקרה בחשד לאי-סדרים שלא אושש) בטענה שלכאורה זהו המקור לפרטים האישיים של השוטרים, אשר דלף למדינה זרה. יודגש שאין זה המקרה הראשון בו אנשי ציבור "נלכדים ברשת" הזרה ומשתפים עימה פעולה, מבלי דעת.

קשה לאמוד את השפעת הרשתות האיראניות על החוסן החברתי. נראה כי מדובר בהשפעה בהיקף נמוך, ואף השב"כ, בתגובה להארץ, העריך את האפקטיביות של פעילות ההשפעה האיראנית בהקשר זה כנמוכה, בין היתר, בשל ערנות הציבור. עם זאת, לא נכון למדוד את ההשפעה באמצעות היקף הנחשפים ישירות ברשתות הסגורות בלבד, משום שלציוץ של השר לביטחון לאומי, למשל, נחשפו מאות אלפי אנשים וכך גם לדיווחים בתקשורת בעניין. בנוסף, ייתכן שבשלב זה, ההשפעה על הביטחון הלאומי אינה גבוהה. אולם בלי התמודדות מערכתית עם האתגר, בפרט אם רמת התחכום שלו יעלה - בין השאר באמצעות בינה מלאכותית יוצרת (Generative AI), שתצמצם את הטעויות בעברית - צפוי שיתערער אמון הציבור הישראלי בדמוקרטיה ויתערער החוסן הלאומי.

המלצות

התמודדות עם השפעה זרה ברשתות החברתיות היא אתגר משמעותי לישראל, הן משום שהיא מחייבת פיקוח מסוים על השיח הציבורי, שמדינה דמוקרטית אינה מעוניינת לבצע, והן משום שלא ניתן להפריד בין השפעה זרה לשיח הפנימי במדינה.

ועדיין, יש להידרש לאתגר ובאמצעות מענה משולב:

- ראשית, המדינה צריכה להגדיר את התופעה כאיום ולספק לה מענה, למשל באמצעות רגולציה על חברות המדיה הדיגיטלית, שתחייב אותן לשקיפות. כן עליה ליזום תוכניות חינוכיות והסברתיות, שתכליתן להעלות את המודעות לתופעה.
- שנית, קהילת המודיעין צריכה להתמודד עם אתגר הבא לידי ביטוי במרחב האזרחי הפנימי, אף שהיא אינה מעוניינת להפעיל מולו את כל יכולותיה.
- שלישית, על החברה האזרחית לחתור להעלאת המודעות לשימוש זדוני ברשת החברתית ובאמצעותה ליצור מעין "התגוננות אזרחית" ברשת וחסון מפני תקיפות כאלה. ואכן, בשנים האחרונות נחשפו מבצעי השפעה על ידי הציבור באמצעות עמותה אזרחית הנשענת על חוכמת ההמונים. אחת המסקנות מכך היא, שהחברה האזרחית הינה היעד להשפעה אך בכוחה גם לשמש רכיב משמעותי ביצירת חיסון מפניה.
- שחקנים במערכת הישראלית - פוליטיקאים, אנשי תקשורת, "משפיענים" ואזרחים - נדרשים לנקוט משנה זהירות כדי למנוע מגורמים זרים לבחוש בשיח הדמוקרטי הפנימי. ואם ייפלו למניפולציה ברשת, עליהם להתנער ממנה.

אשר לשאלה האם עצם פרסום התופעה אינו מהווה למעשה "פרס" לגורמים העומדים מאחוריה - אמנם פרסום מעניק, לכאורה, חיזוק למפעילי הרשתות ומעלה מאד את היקף החשיפה לתופעה, אולם הדבר תלוי באופי הפרסום: אם הפרסום הולך שולל אחרי ההונאה, אזי מדובר בפרסום שלילי, אולם אם הפרסום מדגיש את המניפולציה ואת אופן חשיפתה, הוא עשוי לחזק את החיסון של החברה מפני התופעה.

לצד מאמצי ההשפעה הזרה כאתגר לביטחון הלאומי, השיח הפנימי האלים והמסית גם הוא איום של ממש על חוסנה ולכידותה של החברה. לעיתים, המענה לשתי התופעות זהה והוא מחייב כינון למודעות ולשימוש זהיר ברשתות החברתיות. ועם זאת, דומה שלעיתים דווקא השיח הפנימי ברשתות מהווה עבור החברה הישראלית אתגר חמור הרבה יותר.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט